

8: המאמצים למען הסדר פתיחת תעלת סואץ

בספר זכרונותיו כותב סאדאת כי ב־4 בפברואר 1971 הוא הודיע לפרלמנט המצרי על "יוזמה חדשה לגמרי". אם ישראל תסיג את כוחותיה עד למעברים בסיני (המיתלה והג'די) תהיה מצרים מוכנה לפתוח מחדש את תעלת סואץ, להאריך את הפסקת-האש למשך שישה חודשים, לכונן יחסים דיפלומטיים עם ארצות-הברית ולחתום על הסכם שלום עם ישראל.¹ דבריו אלה של סאדאת אינם מדויקים. אין למצוא בהודעתו החיחסות לשלום ולנסיגה עד למעברים בלבד. אפשר אולי לומר שאילו היו אלה באמת הצעותיו היה דבק בהן, אפשר שההכרזים היו מתפתחים בצורה שונה.

ראוי לפרט:

א. בנאומו הנ"ל לא הביע נשיא מצרים נכונות לחתום על הסכם שלום עם ישראל. להיפך, הוא חזר ונקט דפוסי לשון מקובלים ולא חרג מהם כהוא זה. כתגובתה בכנסת (9 בפברואר 1971) על אותו נאום ציינה גולדה מאיר: "... זה לא היה נאום של שלום. במשך כל נאומי, נמנע נשיא מצרים מלהגיד שמצרים נכונה לעשות שלום עם ישראל, פשוט וברור: 'שלום בין מצרים לישראל'." הנכונות לחתום על הסכם שלום הובעה, לראשונה באיגרת המצרית ליא' רינג כמה שבועות לאחר מכן ונסיבות הכאתה, שהפחיתו מערך ההצהרה, כבר תוארו לעיל (פרק 7).

ב. סאדאת לא הציע נסיגה עד למעברים, אלא דיבר על "ביצוע נסיגה חלקית של כוחות ישראל בגדה המזרחית של התעלה, כצעד ראשון בלוח־זמנים שייקבע, במגמה לכצע את כל יתר סעיפי החלטת מועצת הבטחון". בראיון עם השבועון "ניוזוויק",² שהופץ ע"י סוכנות הידיעות המזרח תיכונית ב־16 בפברואר, כלומר שנים־עשר יום בלבד אחרי נאומו בפרלמנט, הוא הסביר כי "נסיגה חלקית", פירושה נסיגה עד לאל עריש. סאדאת, כבר בשלב הראשון, לא הסתפק בנסיגה "עד למעברים" ותבע נסיגה הרבה יותר עמוקה.

בתשובותיה. לפיכך אפשר שהעמדה המצרית, שבאה לידי ביטוי בתשובה ליארינג, והתביעות הערכיות המופלגות שהועלו בה, אינן ראייה שקהיר יתרה על יוזמתה לפתיחת התעלה. הגיון המהלך המצרי יכול להיות כהתאם להשערת קיסינג'ר: שמצרים תהיה בהחלט נכונה לדון גם על פתיחת התעלה - כשלב ראשון בדרך לנסיגה השלמה - אם תסול ישראל על עצמה את ההתחייבויות המבוקשות על-ידי יארינג. על ההתחייבויות לנסיגה להיות חד-משמעית ומעוגנת בלוחזמנים. במקרה של סירוב מצד ישראל לתת את ההתחייבות ליארינג, תנסה מצרים להביא את ישראל לכלל התחייבות באמצעות ארצות-הברית. מה שנבצר מיארינג, אולי יעלה בכל זאת בידי פטרונה של ישראל, ארצות-הברית. בכשרון דיפלומטי לא מבוטל הודיע סאדאת לאמריקנים שהוא מעדיף שהם, ולא יארינג, יהיו המתווכים בינו לישראל בענין זה.

אף-על-פי-כן עדיין יש צורך לבדוק האמנם לא היה אפשר להגיע להסדר תוך עקפת התנאי המוקדם המצרי בדבר התחייבות ישראלית לנסיגה מלאה. אפשר לטעון, כי סאדאת לא יכול היה שלא להביא בחשבון כמה עובדות יסוד בקשר לכך. ראשית, שאין הצעתו קוסמת כל כך לארצות-הברית. פתיחת התעלה היתה אמורה לקצר את זמן השיט של האוניות הסוביטיות שהובילו אספקה וציוד צבאי לצפון-יוניטנאם, דבר שהמימסד הצבאי והאמריקני חייב היה לראותו בעין רעה כל עוד המלחמה בהודו-סין נמשכת. שנית, ישראל עלולה לאבד כל ענין בהצעה - הגם שבדרך זו או אחרת ידה היתה בייזומה - אם זו תהפך לאמצעי בידי מצרים לדחיקתה מסיני לפי לוחזמנים של מצרים. לא היה כל חידוש בעצם ההסכמה המצרית לקבל את סיני בחזרה בשלבים ולפי לוחזמנים, שכן זאת היתה תביעה מצרית מאז 1967, אשר חזרה והופיעה בשיחות "הארבע" ו"השתיים" ב-1969.

למה נתכוון איפוא סאדאת? האם להשגת יתרון הסברתי במדי-נות מערב-אירופה וכיפאן, שסבלו מסגירת התעלה? הסבר זה אינו מניח את הדעת ולו רק משום שסאדאת ביקש את ארצות-הברית לטפל בנושא.

99

יתכן שצודק קיסינג'ר בקביעתו כי ב-1971 ואף לאחר מכן לא היה סיכוי להסכם בין מצרים לישראל לפתיחת התעלה.³ לדבריו, המירב שמצרים היתה נכונה לו היה לפתוח את התעלה במסגרת הסכם כולל. פתיחת התעלה לא הוצעה אלא כצעד ראשון לקראת נסיגה ישראלית מלאה. ואילו ישראל, כך אומר קיסינג'ר, ראתה בהסכם אמצעי להארכת הפסקת-האש ולרגיעה באזור התעלה, תמורת נסיגה מוגבלת. היא קיוותה שההסכם יהיה, אולי, תחילתו של תהליך שלום שבו תגלה מצרים נכונות לתיקון גבול בסיני לטובת ישראל.

קיסינג'ר כותב, כי להסכם "לא היה סיכוי להצליח כל עוד יחד עמו צריך היה לנהל מו"מ גם על ההסכם הכולל. ואם לא היה סיכוי להצליח, לא ראיתי טעם שנעסוק בו".

אך עובדה היא, שהזרוע הממונה על יחסי החוץ בוואשינגטון, היינו מחלקת המדינה, מצאה ענין רב ברעיון וניסתה לסייע במימוש. רצוי איפוא להשיב על השאלה: האם מחלקת המדינה חלמה חלומות בהקיץ ופעלה - כדברי קיסינג'ר - מתוך "נטייה עיקשת של רדיפה אחר יעדים שאינם ניתנים להשגה",⁴ או שמא היה זה בכל-זאת רעיון ברי-השגה?

לא קל להשיב על שאלה זו. בעזרת חכמה שלאחר המעשה, אפשר להגיע למסקנה כי סאדאת של 1971 - כסאדאת של 1977 - לא היה מוכן לוותר אפילו על שעל אחד של "אדמתו הקדושה" בסיני. אם קיוותה ישראל כי מאחורי ההצעה המצרית מסתתרת השלמה עם שינויים בגבול המנדטורי הישן, לא היה לתקוה זו על מה לסמוך. אם מעריכים את העמדה המצרית על-פי הדברים שנאמרו על-ידי סאדאת בפומבי, מגיעים לאותה מסקנה: ההסכם אפשרי רק אם תתחייב ישראל מראש לנסיגה מלאה. אפשר להביא ראיה מנאומו סאדאת באותה תקופה כי לכך, ורק לכך, התכוון. הדברים נאמרו על ידיו מפורשות שוב ושוב. גם באיגרת תשובתו ליארינג, שהוכנה עשרה ימים בלבד אחרי שהציע את יוזמתו בענין התעלה, תבע סאדאת נסיגה ישראלית מלאה.

התשובה המצרית ליארינג איננה מזכירה כלל את יוזמת התע-לה. יארינג אינו מטפל בענין זה באגרתו ומצרים לא כללה אותו

מצרים וברית-המועצות שלב ראשון בדרך לקבלת כל העמדות המצריות. כיון שכך הוא החליט שלא להמשיך בטיפול.⁷ אפשר שקיסניג'ר צדק בהשערתו כי תגובת דוברינין שיקפה את הגישה המצרית כפי שהסוביטים הבינוה. אפילו הפריז המומחם בוואשינגטון בהערכותיהם כי לסוביטים יש ענין אסטרטגי בפתיחת תעלת סואץ, בגלל קיצור השייט בין אודיסה לווייטנאם, היה בכל-זאת גרעין של אמת בניתוחיהם. על כן, השלילה המהירה והמוחלטת של דוברינין ביטאה בעיקר התחשבות ברצונה של מצרים ולא שיקפה חוסר ענין אסטרטגי סוביטי בפתיחת התעלה.

עם זאת, נשאר עדיין פתוחה האפשרות שסאדאת היה מוכן לויתור אחד ואולי אפילו רמז עליו. ויתור זה לא היה ויתור על עצם העקרון של "אף שעל", אלא אולי נכונות לערפל עקרון זה לזמן מה. בנאומו מ-4 בפברואר דיבר על "נסיגה חלקית כצעד ראשון בלוחזמנים שייקבע במטרה לבצע את יתר טעיפי ההלפת מועצת הכמהון". הוא יכול היה, כמובן, לנסח את דבריו בצורה מפורשת יותר ולדבר על נסיגה חלקית כצעד ראשון לקראת נסיגה מלאה, ולא עשה כן. אמנם בחלק הראשון של נאומו הוא דיבר בהדגשה על החזרת כל השטחים שנכבשו ב-1967, אבל בחלק האופרטיבי של הנאום, שבו העלה את הצעתו, הוא נקט את הנוסח הסתמי. יתכן שבכך רצה לרמוז כי גם אם אינו מותר בשום פנים ואופן על התביעה הערבית העקרונית, הוא מוכן לתקופה קצרה מוגדרת לבחון אם יהיה כוחו של ההסדר המוצע לקדם את מצרים ליעד הנכסף של החזרת כל סיני, מבלי שתזדקק לחידוש המלחמה.

אסמכתא לכך, שכזו יכולה היתה להיות מחשבתו של סאדאת בהעלותו את ההצעה, אפשר אולי למצוא בדברים שאמר כעשרה חודשים מאוחר יותר בראיון ל"ניוזוויק":⁸ "אמרת לביל רוג'רס, שאם יושלם השלב הראשון של הנסיגה, תיווצר אידה חדשה לגמרי. ערינו שעל שפת התעלה יקומו שוב לחייה, התעלה תיפתח, תיווצר תנופה אמיתית לשלום. אבל כל עוד חייל זר אחד נשאר על אדמת... לא אסכים להפסקת-אש ללא הגבלת זמן". דומה שסאדאת הדגיש בדברים אלה את התנגדותו להפסקת-אש ממושכת או בלתי מוגבלת בזמן, כל עוד לא נתבצעה הנסיגה

ב-11 בינואר - כחודש לפני שסאדאת נתן פומבי לרעיון בנאומו - פנה גנרל מצרי, ללא ספק בפקודת סאדאת, אל נציג ארצות-הברית בקהיר והתעניין ברעיון פתיחת התעלה. בתוך כך גם פירט: ישראל תיסוג 40 ק"מ ומצרים תסכים ללילולמה של כוחותיה ברצועה צרה בצד המערבי.⁵ זמן קצר לאחר מכן פנה סאדאת שנית ודרבן את ארצות-הברית לפעולה באותו ענין. בהבטיחו שאין הצעתו באה כדי לשרת את המלחמה הקרה. ב-5 במארס הוא פנה בשלישית ומסר לנציג האמריקני כי הצעתו שרירה וקיימת. הוא גילה לנשיא ניקסון שבכוונתו להמשיך לקיים את הפסקת-האש לאחר פקיעתה ב-7 במארס, אפילו אם לא יכריז על כך.⁶ השתלשלות זו מראה כי, לפחות בחודשים הראשונים של 1971, עשה סאדאת מאמץ לשכנע את ארצות-הברית, וכאמצעותה את ישראל, ברצינות הצעתו. ברם, גם קביעה זו אינה מפענחת את החידה: האמנם היה בכוחה של ההצעה להעלות את יחסי מצרים-ישראל על מסלול חדש.

גם ספרו של סאדאת איננו מספק את התשובה לשאלה זו. הוא מקדיש לענין שלושי-ארבע שורות בלבד ואומר שהיה בכוחה של הצעתו לשכנע את העולם, את ארצות-הברית ואת ישראל "לבצע את המוטל עליהן". אין ספק שבכך התכוון לנסיגה המלאה.

בספרו של קיסניג'ר אפשר למצוא הכחה מסייעת לכך שסאדאת לא הגה את רעיון פתיחת התעלה, אלא במסגרת של נסיגה ישראלית מוחלטת. במצוות הנשיא פנה קיסניג'ר אל שגריר ברית-המועצות בוואשינגטון, אנטולי דוברינין, כדי לברר האם קיימת כמוסקבה נכונות לדון בהסכם נפרד בענין, והיינו בהסכם שאין בו קישור בין מה שייקבע לגבי פתיחת התעלה לבין צורתו הסופית של ההסדר בין מצרים לישראל, שעליו ינוהל מ"מ במועד אחר. פנייה זו נערכה באותם ימים עצמם שסאדאת גילה קוצר-רוח וחתר לקדם את הרעיון (שיחת קיסניג'ר-דוברינין התקיימה ב-22 במארס 1971), אך דוברינין סירב לוותר על זיקה ברורה בין הסדר התעלה להסדר הסופי, כלומר הנסיגה המלאה. הנחת קיסניג'ר היתה כי ברית-המועצות ביטאה כתגובתה בצורה מוסמכת את עמדת מצרים, והמסקנה שהסיק היתה כי ההסכם המוצע הוא בעיני

הישראלית בשלמותה. יתכן כי שימת הדגש על הפסקת-האש יותר מאשר על הנסיגה המוחלטת נעשתה במתכוון, כדי לטשטש את התביעה לקבלת התחייבות ישראלית מראש לנסיגה מוחלטת. עם זאת אין להתעלם מהדברים שאמר סאדאת בהמשך אותו ראיון. הוא הזכיר את דברי סיסקו (בפגישתם במאי 1971) כי ישראל דוחה אוכור מפורש של קווי יוני 1967 בנוסח ההסכם ושאלו אם יסתפק בנוסחה כללית שתאמר כי "הגבולות הבינלאומיים יהיו בהתאם להחלטת האו"ם 242". סאדאת ציין שהוא דחה רעיון זה. דברים אלה מחזקים את קביעתו החוזרת של קיסניגר בספרו, שלא היה סיכוי להסדר התעלה משהתברר שאפילו במסגרתו אין אפשרות לעקוף את שאלת הגבולות הסופיים. לכאורה די בדברי סאדאת ל"ניוהויק" לשמש ראיה שהוא תבע מישראל התחייבות מראש לנסיגה מלאה. אך לאמיתו של דבר אין זה כל כך פשוט. אפשר לטעון כי אין באמירה אחת של סאדאת באוזני סיסקו כדי לשכנע שהענין היה אבוד. רק אילו נמשכו המגעים באמצעות ארצות-הברית ביעילות וברציפות, בלי שיזוו את סאדאת מעמדתו, היתה מסקנה זו מוצדקת.

הטוען כי הוחמזה הזדמנות להגיע להסכם עם מצרים, שהיה מונע את מלחמת יום הכיפורים, נתקל בשני קשיים: האחד הוא שאם סאדאת היה נכון לגלות גמישות מסוימת, מדוע העריכו הסובייטים שאין סיכוי להסדר?
אין קושי לתרץ את הדבר הזה – ההסבר הוא שסאדאת לא גילה את נכונותו להתפשר על ניסוח הקישור בין הסדר התעלה ובין ההסדר הכולל והנסיגה המלאה, ונבצר מן הסובייטים לדעת את המתרחש בלבן.

שאלה קשה יותר היא מדוע לא הצליחו האמריקנים לחשוף אפשרות זו ולהביאה לכלל הגשמה? נראה שההסבר לכך הוא כי הצורה שבה ביצעו האמריקנים את שליחות התיווך היתה לקויה.¹⁰ ואמנם סאדאת נתן מדי פעם ביטוי לאכזבתו מהצורה שבה ניהלו את המגעים.¹¹

ראוי לתאר בקצרה את התפקיד שמילאה ארצות-הברית: התנר-

פה הראשונה ניתנה לאמריקנים ע"י ישראל עצמה. היא התפתחה כעקבות רעיון המיזחס למשה דיין, שר הבטחון בממשלת גולדה מאיר. ברם, חבר הכנסת גד יעקבי גילה, כי מקורו של הרעיון בשיחה שהיתה לו עם קצין בכיר בחיל-האוויר הישראלי ב-21 ביוני 1970. בשיחה זו הועלה רעיון פתיחת התעלה. כשנמסר עליו לדיין, הוא הביע "ספק באשר לנכונות המצרית לקבלו – ונכונות האמריקנים לתמוך בו".¹² כעבור זמן-מה שינה דיין את דעתו ובראשית ספטמבר דיווחו אמצעי התקשורת הישראליים, כי דיין הציע "הסכם חדש" בין מצרים לישראל, לאחר שהסכם הפסקת-האש מ-8 באוגוסט 1970 הופר בעקבות הזות הטילים. בשבועות שלאחר מכן התפרסם, כי עיקרו של ההסכם החדש הוא דילול כוחות משני צדי התעלה, המלווה הסדרי בטחון, וכן פתיחת התעלה לשייטת והארכת הפסקת-האש. הרעיון לא נדון באותו שלב ע"י ממשלת ישראל, אך גולדה מאיר מצאה בו ענין, ושאלה את דעתו של קיסניגר, שעמו שוחחה באוקטובר. קיסניגר, אשר שמע לראשונה על הרעיון מפי ח"כ גד יעקבי כמה ימים קודם לכן, הגיב בחיוב. כעבור כמה שבועות אמר קיסניגר דברים דומים גם למשה דיין.¹³

הענין זכה לתאוצה בעקבות הפנייה המצרית לארצות-הברית בינואר 1971, שהועברה ע"י רבין לירושלים. גולדה מאיר השיבה שישראל מוכנה לדון בהצעה, אך מבקשת הבהרות. רבין מצטט את המשפט הבא מהחשובה שנתבקש למסור לקיסניגר: "ישראל מוכנה לדון בנושא, אבל בצמידות להסכם מדיני כולל עם ארצות-הברית. אין טעם להסדר חלקי כזה, כאשר תכנית רוג'רס, שאין ישראל יכולה לקבלה, היא הבסיס למדיניותה של ארצות-הברית כמזרח התיכון".¹⁴ מלבד זאת, ממשלת ישראל חתרה להבנה עם ארצות-הברית כדי להבטיח אספקה רציפה של נשק אמריקני לישראל. ישראל היתה משוכנעת כי ארצות-הברית מווסתת את המשלוחים בהתאם לשיקולים מדיניים, במטרה להפעיל עליה לחץ. ישראל לא התייחסה באימון להסבר האמריקני שהמשלוחים מתעכבים מטעמים מקריים. ממשלת ישראל העריכה, כי כל עוד לא תהיה הסכמה בינה לבין הממשל בוואשינגטון על היעדים

ראוי להזכיר, כי דברים אלה נאמרו למתרת הגשת התזכיר של יארינג (מיום 8 בפברואר), שהתעלם לחלוטין מהצעת סאדאט בענין פתיחת התעלה, שהועלתה ארבעה ימים קודם לכן. הצעה זו, "להעביר את מאמצי השגריר גונאר יארינג ממלים דרשמיות לצעדים מוגדרים לביצוע החלטת מועצת הבטחון", כמעט שהוכש לה ע"י מהלכו של יארינג שהחזיר את הדיון לפסים העקרים של ההסדר הכולל.

ב-5 במאס העביר סאדאט שדר לניקסון ובו אמר, בין השאר, כי הצעתו בענין פתיחת התעלה עוזנה שרירה וקיימת. עוזר מזכיר המדינה סיסקו סיפר על כך לרבין למחרת היום, ומסר לו טיוטה שהכילה כמה רעיונות לגבי הסכם כזה. היו אלה רעיונות אמריקניים שטרם הוכאו לידיעת מצרים. הטיוטה פורסמה במלואה בספרו של רבין.¹⁷ הניסוח של הקישור בין הסכם זה להסכם כולל בעתיד הוא מאלף:

"ממשלות מצרים וישראל, בקבלן את החלטת מועצת הבטחון 242, שהביעו את רצונן לבצעה על כל חלקיה, וכדי להקל על שלחיותו של הנציג המיוחד של המזכיר הכללי של האו"ם, להביא לחתימת הסכם בין שתי המדינות, בהתאם לעקרונות ההחלטה, מסכימות לקבל את אמצעי הביניים הבאים".

ניסוח זה לא סתר את החלטת הכנסת מ-4 באוגוסט 1970 האמריקנים קיוו כי ישראל תוכל לקבלו. אח"כ בא הפירוט בשבעה סעיפים שתמציתם: ישראל תיסוג 40 ק"מ. לאזרחים מצריים שיפעילו את התעלה ולא להדרושים לקיום החוק והסדר, יותר המעבר מורחה למרחק של 10 ק"מ. הפסקת-האש תימשך. בתום שנה יבחנו הצדדים את התחייבותם לקיים את הפסקת-האש לאור הישגי המו"מ לקראת הסכם עפ"י החלטה 242.

לא ידוע אם העבירו האמריקנים טיוטה זו למצרים. יתכן שהם חיכו לקבלת הטיוטה הנגידת הישראלית, שהיתה מוכנה רק ב-19 אפריל. גיבוש העמדה היה כרוך בהתלבטויות קשות בישראל. אחת הסיבות לכך היתה התעקשותה של ארצות-הברית לתבוע מישראל, דווקא באותה עת, להגדיר את עמדותיה בעניני גבולות.

105

המדיניים, תרחף על המשלוחים סכנה של דחיות והשעיות. מכתבו של הנשיא ניקסון אל גולדה מאיר מ-23 ביולי 1970, שבו הבטיח לא לדחוק בישראל לקבל את עמדות מצרים בנושא הטריטוריאלי ובנושא הפליטים, נראה כבסיס טוב להשגת הסדר מפורט יותר.

שאלה אחרת עליה ביקשה גולדה מאיר תשובה מוואשינגטון, היתה האם פתיחת התעלה מקובלת על ארצות-הברית למרות שהיא מקנה יתרון אסטרטגי לברית-המועצות. תשובתו החיובית של קיסינג'ר לא סיפקה את ראש הממשלה. ניסונה במצעים עם ארצות-הברית, כשרת חוץ (1956-1966) וכראש ממשלה, לימד אותה כי הממשל בוואשינגטון רחוק מלהיות מונוליטי, ומה שמקובל על קיסינג'ר - לא דין הוא שיהיה מקובל על אישיות אחרת רבת-השפעה בוואשינגטון - מזכיר ההגנה. לכן תבעה לברר מהי עמדתו של הנשיא עצמו, ותשובתו החיובית נתקבלה רק בראשית פברואר, יום אחד לאחר נאומו של סאדאט בפרלמנט.¹⁵

בעקבות שתי התפתחויות אלה יכלה ראש הממשלה לנקוט עמדה כלפי יוזמת סאדאט בנאומה בכנסת.¹⁶ היא ציינה את החסר בדברי סאדאט: תמורת נסיגה חלקית של כוחות צה"ל אין מצרים מבטיחה לבצע את הסעיף העיקרי בהחלטת מועצת הבטחון, שהוא ניהול מו"מ בין הצדדים, במטרה להשיג הסכם שלום בגבולות בטוחים ומוסכמים. היא הוסיפה, עם זאת, כי ישראל מוכנה בלב שלם לסייע בפתיחת התעלה. ככלות הכל, לא ישראל אחראית לחסימתה. להלן הקטע העיקרי מדבריה:

"עמדתנו בענין פתיחת התעלה לא נשתנתה. אנו מחייבים את פתיחת תעלת סואץ לשיט חופשי ונכון ברצון בהצעות שיוכילו לנורמליזציה של החיים האזרחיים באזור זה ולדהי-אסקלציה של העימות הצבאי על בסיס של הדדיות. אבל האם מאמין נשיא מצרים כי אפשר לבצע את עבודות ניקוי התעלה בעוד שריר וקיים האיום לחדש את המלחמה? מכל מקום, ישראל מוכנה היום, כבעבר, לדון עם מצרים על סידורים לפתיחת התעלה, אפילו בנושא נפרד מיתר הבעי-יות".

קיסרינג'ר אמר לאבא אבן בשבוע השלישי של מארס, כי ברצונו לשמוע את העמדות הללו "באופן ברור בלי ערפול והתחמקות". גם מזכיר המדינה רוג'רס תבע מאבן כי ממשלת ישראל תציג את עמדותיה הטריטוריאליות ליארינג.¹⁸ היתה דרושה מידה רבה של תמימות להאמין, שאם תבהיר ישראל רשמית כי היא שואפת להישאר בשארם אי-שיח, הקשורה ע"י רצף יבשתי עם אילת - שאיפה שישאר חזרה והצהירה עליה בהוזמניות רבות (למשל, הודעת ראש הממשלה בכנסת, 16 במארס 1971) - היא תזכה להבנה בארצות-הברית או אצל יארינג. קשה להבין מדוע זיוקא בעת שנפתח פתח להסכם בענין התעלה, שנועד לעקוף - ארעית - את בעיית תוואי הגבול הסופי, עוררו שני נציגים בכירים אלה של ממשל ניקסון מחדש את הנושא הטריטוריאלי הרגיש. בישראל עוררו תביעות אלה את החשש כי "יוזמת" סאדאת אינה מהלך עצמאי ונפרד. ואם כך הדבר, מה הטעם לתתור להסכם חלקי? במצב זה בחרה ישראל לתבוע הבהרות שונות מארצות-הברית בטרם תסתכך במו"מ העתיד להוביל אל הנסיגה הטוטלית.

גם הקולות שהגיעו מקהיר לא היה בהם כדי להרגיע את ישראל. ב-1 באפריל הציג סאדאת את עמדות מצרים בענין ההסדר. בתוך כך אמר:¹⁹

"הנסיגה החלקית אינה מתכוונת להיות הסדר נפרד ואף לא הסדר חלקי, היא רק צעד אופרטיבי הקשור לפתרון [הסר-פי], על יסוד ביצוע החלטת מועצת הבטחון הקובעת, קודם כל, שעל ישראל לסגת מכל האדמות הערביות שנכבשו אחרי ה-5 ביוני 1967".

ועוד אמר: "מצרים לא תסכים לנהל מו"מ על נוכחות ישראלית נמשכת בשארם אי-שיח' והיא סבורה שהדיבורים על החכרת שארם אי-שיח' לישראלים או על שיתופם בכוח החירום [הבינלאו-מי] הם שטות מוחלטת".

עיקרי ההסכם שהזכיר היו רחוקים מלשבות את לבו של ישראל. הוא הבטיח הארכת הפסקת-האש לזמן מוגבל בלבד, וזאת כדי לאפשר ליארינג להכין לוחזמנים לביצוע החלטת מועצת הבטחון, דבר שפירושו נסיגה כללית של ישראל מכל השטחים

הערביים בסוריה, ירדן, עזה וסיני. כוחות צבא מצריים יחצו את התעלה כדי "ליטול על עצמם את האחריות הלאומית בגבול המזרחי שלה". על עקרונות אלה (הפסקת-אש מוגבלת בזמן וחציית התעלה ע"י כוחות צבא מצריים) הוא חזר בכמה הזמניות אחרות, כאילו להדגיש שאין הוא מוכן לפשרה עליהם.

העמדה הישראלית כפי שהועברה לארצות-הברית, פורסמה באורח מוסמך כעבור חודשים אחדים.²⁰ עיקריה היו:

א. על ההסכם להיות נפרד ואין לראותו קשור במהלכי שיחות יארינג, דינוני מועצת הבטחון או שיחות "הארבע".

ב. ישראל תהיה מוכנה לנסיגת-מה של כוחותיה מקו המים. הרחקת הכוחות מהתעלה אינה בבחינת שלב במסגרת נסיגה בטרם שלום.

ג. הלחמה לא תחודש.

ד. מצרים תנקה ותפעיל את התעלה.

ה. כוחות מזוינים, יהיו אשר יהיו, לא יחצו את התעלה מזרחה.

ו. לאוניות ולמטענים ישראליים תהיה הזכות לעבור בתעלה לכלל האוניות האחרות.

ז. ייקבעו הסדרי פיקוח והרתעה יעילים.

ח. קיום ההסכם אינו תלוי בשיחות יארינג אך אין הוא סותר המשך קידום שיחות אלה.

ט. הקו החדש שאלין יסוג צה"ל לא יהיה הגבול בין ישראל למצרים. גבול זה ייקבע בהסכם השלום.

ממשלת ישראל ייחסה תשובות מיוחדת לכמה מן הסעיפים האלה. היא האמינה כי כל נסיגה של צה"ל בטרם שלום, ותהיה מצומצמת ככל שתהיה, היא ויתור ישראלי גדול מאד. ראשית, היא

מהווה סטייה מן המקובל במשפט הבינלאומי לפיו בעקבות מלחמת מגן - ולכונאת נחשבה מלחמת ששת הימים - זכאי הצד המותקף להישאר בקווי הפסקת-האש עד להסכם שלום הקובע את תוואי

הגבול הסופי. שנית, העמדה בדבר הישארות צה"ל לאורך קווי הפסקת-האש היתה מקובלת על ארצות-הברית שנתנה לה ביטוי

באגרת ניקסון.²¹ שלישית, הנסיגה עלולה היתה להקנות למצרים יתרון אסטרטגי מכריע במקרה של חיזוש הלחמה.

הממשלה היתה משוכנעת כי די היה בסעיף ט' שבהצעתה, כדי להפיג את חששות מצרים שישראל תראה בהסדר התעלה סוף פסוק אשר לאחריו אין עוד נסיגות. התביעה הישראלית לכלול בהסכם התחייבות בדבר אי-חידוש הלחימה (סעיף ג') היתה מנוסחת תחילה בצורה מרחיקת-לכת יותר. ישראל תבעה כי יבוטל מצב המלחמה בין שתי המדינות.²² לאחר מכן ריכזה את התביעה, אך הוסיפה לדרוש כי הפסקת-האש תהיה בלתי מוגבלת בזמן. היתה זו מצרים שהפרה את החלטת מועצת הבטחון מ-1967 בדבר הפסקת-אש, וישראל סברה שדרישתה לחזור לסטאטוס קוו ששרד לפני מלחמת ההתשה אינה מופרזת.

אם עמדה ישראל בתוקף על כך, כי שום כוחות מזוינים של מצרים לא יחצו את התעלה, היה זה משום שרצתה לשמור על טהרת העקרון של פירוז כל שטח שיפונה כסיני במסגרת של הסכם שלום. היא חששה מפני היווצרות של תקדים מסוכן, במקרה שהסדר התעלה יפגע בעקרון הפירוז. כאשר למרחק הנסיגה, ציינה גולדה מאיר בנאומו בכנסת,²³ כי הממשלה טרם החליטה על כך. מפרסומים בכלי התקשורת הישראליים נודע, כי הנושא היה שנוי במחלוקת בתוך הממשלה. נאמר כי תמורת התחייבות מצרית בדבר אי-חידוש המלחמה או לפחות אי-חידוש האש, הביע שר הבטחון משה דיין את הסכמתו להיסוג עד למעברים (מרחק של 35-30 ק"מ). שרים אחרים וכן המשכיל התנגדו לנסיגה עמוקה כזו משום הסיכון הגדול הכרוך בה. הם המליצו על נסיגה למרחק של כ-10 ק"מ בלבד מקו המים. מחלוקת זו איכזה במידה רבה את האקטואליות שלה, כאשר התברר שמצרים מוסיפה להתנגד להפסקת-אש שאין עמה הגבלת זמן. ההצהרות המצריות הפומביות, אך גם מה שהועבר ע"י האמריקנים לישראלים, על סמך שיחותיהם בקהיר, לא הותירו מקום לספק בנקודה זו. אף-על-פי כן בחשה העיתונות הישראלית מדי-פעם בשאלת המחלוקת בתוך הממשל הישראלי. וזאת משום שיגאל אלון זוהה עם תומכי הנסיגה המוגבלת ואילו יריבו משה דיין - עם מצדדיה של נסיגה גדולה יותר. אך אולי חשובה מחילוקי-דעות אלה היתה העובדה ששאלת מרחק הנסיגה תרומה לשיבוש מאמצי התיווך של ארצות-

הברית.

כפי שמספר רבין,²⁴ אמר לו עוזר מזכיר המדינה סיסקו, בספטמבר 1971, כי ממשלתו מסרה לסאדאת על נכונות ישראלית לנסיגה גדולה מזו המוזכרת במסמך שהועבר לארצות-הברית באפריל, וזאת משום שכך הבינו את דברי דיין והניחו כי, בסופו של דבר, תתקבל עמדתו על-ידי הממשלה כולה. מזכיר המדינה רוג'רס השמיע הערה דומה באוני דיין, שנאלץ להתגונן ולומר: "אם המצרים אינם מוכנים להתחייב להפסקת מצב הלוחמה - אני מתנגד לחלוטין לעזוב את קו בר-לב ולסגת מן התעלה".²⁵

השלב הממשי בטיפול של ארצות-הברית בענין ההסדר החל לאחר ביקור מזכיר המדינה רוג'רס במצרים ובישראל בראשית מאי. גם בעת השיחות בישראל, כבשעת שיחותיו עם אבא אבן ויגאל אלון בוואשינגטון (עם הראשון ב-20 במאוס ועם השני ב-20 באפריל), הוא רצה תחילה לדון בנושא ההסדר הכולל. בכך הוערכה אורירת השיחה הראשונה. בירושלים לא צפו כי ינהג כך, במקום לדון בפתחת התעלה. התעורר ספק אם עודנו מאמין כי הסכם בענין זה אפשרי. רק בפגישה השניה שנערכה לאחר שדיין וסיסקו נפגשו בנפרד, עורך רוג'רס את נושא התעלה.

כתום פגישה זו סופם, כי נוצרו התנאים שיצדיקו נסיעה מיוחדת של סיסקו לקהיר לדיונים נוספים בענין. מהשתלשלות המגעים כפי שהתפתחו אפשר להתרשם שהחל בנסיגה זו השתכשה מלאכת התיווך של ארצות-הברית. ארצות-הברית שביצעה בעבר שליחור יות תיווך שונות בין ישראל למדינות ערב, לא השכילה הפעם להעלות את המאמצים שלה על המסלול הנכון. הליקוי העיקרי היה אולי באי מינויו של שליח קבוע מוסמך שיתווך ברציפות ובאורח בלעדי. מכל מקום, סיסקו, שחונן בתכונות למלא תפקיד מעין זה, לא חזר מקהיר לירושלים. במקום זה דיווח לרבין על שיחתו עם סאדאת,²⁶ אך לא מצא לנחוץ לפרט כיצד הציג את העמדות הישראליות.²⁷ אם אמנם הזכיר את מרחק הנסיגה הגדול יותר, ברוח הבהרתו של דיין, כפי שסיפר לרבין בספטמבר, עשה ככך שירות רע לענין ועורך ציפיות שווא אצל סאדאת.

אילו היו סיסקו וממשלת ישראל מנוסים יותר בפעולות תיווך,

אין ספק שהיו מקפידים על הכלל, שאין המתורר מעביר דברים מצד אחד למשנהו, אלא אם סוכם בפירוט ובמדויק מה יעביר וכיצד עליו להעביר את הדברים. כאשר דיווח סיסקו לרבין כי סאדאת ביקש שהות של שבועיים לעיין בהצעות הישראליות, לא ידעה ישראל מה היו ההצעות שסיסקו הניח לפני סאדאת. לעומת זה, שמעה מסיסקו כי סאדאת דחה את תביעתה, כי צבא מצרי לא ייכנס לשטח המפונה על-ידי ישראל. סאדאת הסביר, כי "עליו להגן על האזרחים המצריים שיעסקו בהכשרת התעלה לשייט ובהפעלתה".

סאדאת לא עמד בדיבורו ולא התקשר עם ארצות-הברית כתום השבועיים, ואף לא לאחר מכן. כעבור חמישה חודשים ציינה זאת ראש הממשלה מפורשות בנאום בכנסת (25 באוקטובר 1971). את הסיבות לשתיקתו קל להבין. שבוע לאחר ביקור סיסקו בקהיר ערך סאדאת את הטיהור הגדול של אמצע מאי 1971, שהיה מכונן נגד אנשי הקבוצה הפרו-סובייטית בממשלו, שבראשה עמד עלי סברי. כעשרה ימים אחרי זה (כ-27 במאי) הוא חתם על הסכם ידידות ושיתוף-פעולה עם ברית-המועצות. קיסינג'ר אומר, שהוא מאמין לדברים ששמע מסאדאת כעבור שנים, שמטרת החתימה היתה הפגת חששות הסובייטים, שגברו בעקבות סילוק תומכיהם בקהיר, ולא עיזודם להתבססות סובייטית נוספת במצרים.²⁸ אך לא כך נראו הדברים בשעת התרחשותם.

ההסכם עורר דאגה רבה בישראל. ראש הממשלה הגדירה אותו כצעד חסר-תקדים ביחסים בין ברית-המועצות למדינה שהיא מחוץ למחנה הסובייטי ורחוקה מגבולותיה. היא ציינה, כי נוצר שלב חדש בהתבצרות הסובייטית במזרח התיכון.²⁹ הכרוזותיו הפומביות של סאדאת, כל אותה עת, בדבר התנאים לפתיחת התעלה, נשארו קשוחים כמקודם. בנאום לפני האיחוד הסוציאליסטי הערבי ב-10 במאי, למחרת שיתחו עם סיסקו, הוא הדגיש שוב את התנגדותו להפסקת-אש לתקופה בלתי מוגבלת, וחזר על דרישתו להציב כוחות מצריים בגדה המזרחית של התעלה. בעיני הישראלים התחזק דימויו של סאדאת כמנהיג מצרי שאינו טוב מקודמו. כזו היתה תגובתם למשמע דברי ההבט: "ביקשת את סיסקו להעביר

מסר לניקסון, לתבוע ממנו לחסות את ישראל, שכן לחץ ואיומים אינם מספיקים".³⁰ הכרזה דומה הוא השמיע בפרלמנט המצרי כעבור עשרה ימים. שם הוא אף גילה קוצר-רוח בולט באומר, "שאין הוא נוטה עוד לחילופי מסרים ודיונים פילוסופיים, למשחקי מילים ולפטפוסים". השלב הזה – כך אמר – נסתיים לדו. עם זאת, נמשכו מגעי ארצות-הברית-מצריים. הנציג הבכיר של ארצות-הברית בקהיר היה אז דונלד ברגוס (Donald C. Bergus). מאז מלחמת ששת הימים נתקו היחסים בין ארצות-הברית למצרים וספרד ייצגה את האינטרסים של ארצות-הברית. ברגוס היה נספח בשגרירות ספרד בקהיר בתפקיד ממונה על מדור שמירת האינטרסים של ארצות-הברית. בראשית יוני הוא נפגש עם שר החוץ המצרי מחמוד ריאד, ומה שהעלה נראה לו כמצדיק נסיעה מיוחדת לפאריס, כדי לדווח לרוג'רס ששהה שם (6 ביוני 1971).

צעדי ברגוס התגלו עד מהרה כמויקים לשליחות התיורר של ארצות-הברית. כנראה שלא בהנחיה ישירה של מחלקת המדינה,³¹ אך מתוך הנחה שהוא פועל ברוחה, ניסח ברגוס כשכיל המצרים ובמקומם טיוטה של הסכם בענין פתיחת התעלה. בכך הוא השלה את המצרים להאמין כי ארצות-הברית תתמוך בנאמר בטיוטה ותפעיל לחצים על ישראל כדי שזו תעשה את הויתורים הדרושים. כעבור חודשים אחדים תיאר סאדאת את הפרשה כפי שנצטיירה

לו:

"ברגוס נציגכם בקהיר הגיש ... מסמך שחובר ביוזמתו היה תמצית של חילופי הדעות [עם סיסקו ואחרים]... לישראלים נודע הדבר שבוע לאחר מכן וסיסקו הכתיש מיד כי למחלקת המדינה היה ידוע על המסמך... למען הדייק ההיסטורי עלי לומר שכל מלה במסמך זה נדונה ביני לבין סיסקו".³²

פרשת "מסמך ברגוס" דלפה לעיתונות הוואשינגטונית בסוף יוני-33 באמצעות מקור מצרי.³⁴ הפרשה עוררה מורת-רוח רבה בישראל. מלבד זאת נפגעה קשה אמינותה של שליחות התיורר האמריקנית, משום שנתגלה שארצות-הברית מעודדת את מצרים להגיש תביעות בעוד ישראל הודיעה חד-משמעית לארצות-הברית

שלא תוכל לקבלן.³⁵ מתוך כוונה להרגיע את מצרים וישראל ולרכוש מחדש את אמונן, שלחה מחלקת המדינה את מייקל סטרנר לקהיר (בראשית יולי) ואת סיסקו לישראל (בסוף יולי). גם מהלכים אלה עוררו תמיהה: מדוע נבחר לשליחות בקהיר דיפלומאט אמריקני וזטר, ואילו לישראל נשלח דיפלומאט בכיר? מדוע לא בוצעו שתי השליחויות ע"י אותו נציג, כפי שמחייבים ההגיון וכל תקדים של תיווך נכון? מה היתה חכלית שליחותו של סטרנר? בראיון ל"ניוזוויק"³⁶ טען סאדאת, כי הוא אמר לסטרנר שאם יוגש לו הסכם, המנוסח בהתאם למה שנדון עם רוג'רס במא, יהיה מוכן לחתום עליו מיד. דברים אלה – אם אכן נאמרו ע"י סאדאת לסטרנר, ואין יסוד לפקפק באמינותם – צריכים היו לעודד את האמריקנים לפתח מיד תנופת תיווך ע"י ביצוע שליחויות רצופות בין קהיר לירושלים, עד שיתברר אם ניתן לגשר על הפערם בעמדות. במקום זה, חלפו שבועות אחדים עד שהגיע סיסקו לישראל, תוך ערפול הקשר בין שליחות זו לשליחות סטרנר.

בשידור לאומה כ"ב 16 בספטמבר גילה סאדאת כי ארצות-הברית התחייבה כלפיו להבהיר את השקפותיה בענין ההסדר, אך הוא חיכה לשווא להבהרות אלה אחרי ביקור סיסקו בישראל. סאדאת התאונן:

"היינו לקרבנות של הטעיה, רמייה והונאה בממדי ענק. ארצות-הברית טוענת שמגיעה עם מצרים נמשכים וכי היא מוסיפה להיות אופטימית לגבי השגת פתרון... [אבל] זה חדשים ועשרה ימים לא היו שום מגעים עם ארצות-הברית... ארצות-הברית לא זו בלבד שהסתלקה מתפקידה בנושאת מכתבים אלא אפילו תפקיד זה היא לא ביצעה כראוי".

עוצמת התרעומת בישראל לא נפלה מזו שבמצרים. לא רק שארצות-הברית גילתה ע"י הכרזות שונות הבנה גוברת לתביעות המצריות, בענין מעבר כוחות מצריים לגדה המזרחית של התעלה ולקושר הדוק בין ההסדר החלקי להסדר הכולל, אלא שבעצם הכרזותיה הפומביות היא סתה, לדעת ישראל, מהתפקיד של

מתווך והפכה למעין בורר. מלבד זאת, שררה בישראל אכזבה קשה בענין אספקת מטוסי ה"פנטום", משום שישראל חיכתה חודשים רבים להסכמת הממשל לעיסקה חדשה. אך גם פנייה נוספת של ראש הממשלה לנשיא ניקסון כ"ב 17 בספטמבר לא הועילה.³⁷ מאז הכרזו סאדאת ביום ההפיכה המצרית, כי שנת 1971 תהיה "שנת ההכרעה", וכי מנוי וגמור עמו לחדש את המלחמה, הוא לא פסק מלחזור על הכרזה זו. עיכוב השלמת עיסקת המטוסים עם ארצות-הברית נתפש בישראל כמסכן את המאזן הצבאי, שכן המשלוחים מברית-המועצות למצרים המשיכו להגיע כסדרם.³⁸

בסוף אוקטובר הציעו האמריקנים רעיון נוהלי חדש. נציגי שני הצדדים יוזמנו למקום אחד, כגון בית-מלון בניו-יורק וישבו כחדרים נפרדים ואילו השליח האמריקני יתרוצץ בין החדרים. לנוהל זה ניתן השם "שיחות קירבה" (proximity talks). הסכמת ישראל להשתתף בשיחות אלה ניתנה כאיחור מסוים – כ"ב בפברואר 1972. ישראל לא רצתה להודיע על הסכמתה כל עוד לא הוסדרה אספקת המטוסים, פן תמצא את עצמה חשופה ללחץ אמריקני. מהבחינה המעשית פירוש הדבר היה כי החלפתה של ישראל נדחית עד לאחר ביקור גולדה מאיר בבית הלבן בדצמבר 1971 ועד לאחר שנתברר גורל עיסקת המטוסים בעקבות השיחה עם ניקסון.

לא ידוע מה השיב סאדאת לאמריקנים בענין שיחות במתכונת זו. באחד מגאומיו גילה (כ"ב בדצמבר 1971) כי היה מוכן להתחיל בשיחות ואף מינה נציג.³⁹ אך ברגע האחרון ביטל את הסכמתו בעקבות אכזבתו מהתשובה האמריקנית על מהות תפקידו של הנציג האמריקני לשיחות, סיסקו. סאדאת דיבר בלגלוג על כך כאומרו, שהתברר לו כי הכוונה היא שסיסו "לא יהיה רק נושא מכתבים פסיבי אלא אקטיבי", מה שנראה לו, כ"משענת קנה רצוף". בשידורו לאומה כ"ב 14 בדצמבר הודיע: "שיחקנו די במשיחן המחבואים במשך שמונה חודשים", ובראיון נוסף ל"ניוזוויק"⁴⁰ אמר מפורשות, כי שיחות אלה עם סיסקו "הן בר-מינין". אך מיהר להוסיף, שרעיון הסדר הביניים כשלעצמו עודנו חי וקיים, אלא שהתנאי הוא, שיארינג יעסוק בו ושההסדר

ג. ישראל תיסוג כמעט עד למעברים. כלומר לא עוד 10 ק"מ אלא כ־30 ק"מ.

ד. לובשי מדים מצריים במספר קטן יורשו לחצות את התעלה.⁴³ כן סוכם כי "שיחות הקירבה" שינהל סיסקו יהיו רק בבחינת פרגוד, המשא ומתן האמיתי ינוהל בין רבין לבין קיסינג'ר ובין זה לדובריניץ. אם יושג הסכם באמצעות מאמצי קיסינג'ר יועבר ההסכם לפורום של סיסקו, ויקבל גושפנקא פורמלית. קיסינג'ר מזכיר כי סיכומים אלה הושגו בהיעדרו של גורם חשוב ביותר – מצרים, אך הוא היה משוכנע, משום מה, שמצרים עתידה להודיע על הסכמתה.⁴⁴

הסיכום הושג ב־10 בדצמבר 1971. לא ידוע איזה משקל ייחסו אז ארצות-הברית וישראל לרזו הפומבי של סאדאת כי הוא שולל את שיטת התייחד המוצעת על-ידי ארצות-הברית ('משענת קנה רצוץ').⁴⁵ יתכן שהן החשיבו יותר את הערתו,⁴⁶ כי אילו הוגש מסמך המכיל את הנקודות שנודנו בשעתו בינו לבינם, היה חותם עליו מיד. כן לא ידוע מדוע לא הועבר מיד הסיכום בין גולדה מאיר לקיסינג'ר לקהיר. אפשר רק לשער שבאותו שלב כבר נתפשה מחלקת המדינה לרעיון "שיחות הקירבה", וכל עוד לא החל בקו לא ראתה טעם להעביר את הסיכום לקהיר. אפשר שעיצוב נוסף נגרם על-ידי קיסינג'ר, שהיה משוכנע שהדרך להסכם עוברת את מוסקבה. כששוחח עם גרומיקו התברר לו כי הסוביטים מסתייגים מהסדר התעלה, אך זה לא ריפה את ידיו להמשיך בשיחות עם הסוביטים ולהתרכז בהסדר הכולל ולא עוד בהסדר התעלה. הוא היה משוכנע כי מגעים אלה הם ערובה להבטחת השקט במזרח התיכון. לא היתה לו אשליה כי לשיחות יהיו תוצאות של ממש, ובעצם גם לא שאף לכך. בספרו הוא חוזר ואומר כי האמין, שככל שיארכו השיחות כן יגדלו הסיכויים שסאדאת ירצה לבוא כמגע ישיר עם ארצות-הברית לשם השגת הסדר. זה היה ניתוח מוטעה, כפי שהסתבר מהכרזות סאדאת באותם הימים. למשל, בעוד שראיון סאדאת ל"ניויוויק" בדצמבר

היה חלק מפתרון כולל; "פתרון אמריקני" – אמר – "אינו קביל". ישראל למדה על התפתחויות אלה מנאומי סאדאת ולא מדיוחי ארצות-הברית.⁴¹ יתכן שארצות-הברית עצמה לא ידעה עליהן יותר מישראל, משום שבינתיים שותקה פעילותה בקהיר. המחלף קת בין רוג'רס לקיסינג'ר, שהיתה קיימת מראשית ימיו של ממשל ניקסון, התרחבה בשלהי 1971 והקיפה גם את ענייני המזרח התיכון ופגעה קשה בדיפלומטיה האמריקנית באזור זה. קיסינג'ר מספר, כי ניקסון הטיל עליו אז להתעניין באלו משום שרצה להבטיח לעצמו שקט בשנת בחירות. הערכתו של קיסינג'ר סתרה את זו של רוג'רס. לדעתו ידיה של מצרים היו כבולות ותלותה בסוביטים גברה לאחר הסכם הידידות עם ברית-המועצות. האינ-טרס של ארצות-הברית חייב אותה שלא לצאת מגדרה בסיוע למצרים. להיפך, "רצוני להאט את התהליך עוד יותר כדי להפגין כי איומים וחווים עם הסוביטים אינם יכולים להיות גורמים מכריעים."⁴²

לא ידוע אם החלטת ניקסון בדבר אחריות קיסינג'ר לענייני המזרח התיכון נמסרה פורמלית למחלקת המדינה, אך קשה להניח שלא חשו שם, בתוך זמן קצר, את דבר קיומה. התוצאה היתה בלתי נמנעת: מחלקת המדינה הפסיקה את פעילותה, הגם שהעריי-כה שטרם נסתם הגולל על הסדר התעלה. באוקטובר הוקם קשר ישיר בין הסוביטים לבית הלבן בנושאי המזרח התיכון. כך קרה כי כאשר הגיע קיסינג'ר למסקנה שאין צורך למהר, הופסקו כל המגעים בין הבית הלבן והקרמלין. הבית הלבן ומחלקת המדינה עיכבו כל פעילות של ממש עד לאחר ביקורה של גולדה מאיר בוואשינגטון בדצמבר.

ואמנם ביקור זה הסתיים בסיכום מרחיק-לכת בין ארצות-הברית לישראל, והסכם התעלה היה מרכיב חשוב בו. לפי רבין, עשתה גולדה מאיר כמה ויתורים מרחיקי-לכת בתנאי ההסדר:

א. במקום הפסקת-אש בלתי מוגבלת בזמן, הסתפקה ישראל בתקופת רגיעה של 18 עד 24 חודש.

ב. היא הסכימה ליצירת קישור בין ההסכם החלקי והכולל, בתנאי שארצות-הברית תכיר בכך שאין ישראל מתחייבת לתכנית

התעלה, ואלה הן:

1. האם היה סאדאט מוכן להסתפק בהתחייבות ישראלית "לביצע את החלטת מועצת הבטחון 242 על כל חלקיה", או האם תבע כי ישראל תחייב מפורשות לנסיגה לגבול הבינלאומי?
  2. בטיסה להסדר שהגיש ס'סקו לרביץ ב-5 במאוס 1971 היה כלול נוסח מעורפל של התחייבות, אשר בסופו של דבר יכול היה להתקבל על-ידי ממשלת ישראל (ר' עמ' 122). גם אם ס'סקו לא טען מעולם כי נוסח זה היה קביל על ממשלת מצרים, נשאלת השאלה האם היה מתקבל על ידו, אחרי מאמצי שכנע עקביים?
  3. אילו היתה ממשלת ישראל מסכימה לנוסחת ס'סקו הנ"ל בתוך זמן קצר לאחר גיבושה, האם היתה מדרבנת בכך את סאדאט לקבלה?
  4. האם נסיבות הזמן (מהלך יארינג שכלל תביעה מיראאל להתחייב לנסיגה לגבול הבינלאומי, חולשת סאדאט מבית, חתימתו על הסכם הידידות ושיתוף-הפעולה עם ברית-המועצות והכרזתו על שנת 1971 כשנת הכרעה) לא היו מכשילות את ההסדר, גם אילו היו ישראל וארצות-הברית פועלות ביעילות ובוריונות למען השגתו?
  5. האם הכשיל התיווך הלגוי של ארצות-הברית את ההסדר? הפגמים העיקריים של התיווך היו: הטעיית סאדאט על-ידי ס'סקו בדבר נכונות ישראל לנסיגה עד המערבים; פעולתו החריגה של נציג ארצות-הברית בקהיר - ברגוס - לטובת המצרים; אי-מינוי נציג אמריקני מיוחד לביצוע "שירותים טובים" בשיטת ה"דילור ג'ים"; העדר דיווח אמריקני שוטף ואמין על עמדות שני הצדדים.
  6. אילו היתה קיימת באותה עת מדיניות אחידה בוואשינגטון, כשרוג'רס וק'סינג'ר פועלים בתיאום, האם היתה מבטיחה את השגת ההסדר?
- יעוין לשבחו של ק'סינג'ר כי הוא מודה בספרו בשגיאות שנעשו על-ידי ארצות-הברית:
1. בינואר 1971 הבטיח רוג'רס לסאדאט כי ארצות-הברית תעשה מאמץ עליון להשיג תוך שנה הסדר המבוסס על תכנית

117

1971 השאיר עדיין פתח צר פתוח, סתם הראיון במאוס 1972 את הגולל על פתח זעיר זה ("השיחות עם מר ס'סקו הן ברמיזות"). הרושם הוא שק'סינג'ר החשיב פחות מדי את הדעות סאדאט ותלה תקווה מופרזת במגעיו עם הסובייטים. מגעים אלה היו חשובים לו עוד יותר, ככל שקרבה פיסגת מוסקבה והחלו ההכנות לקראתה.⁴⁷ הוא ביקש מיראאל פריטס על מחשבותיה בדבר שינויים בגבול סיני, ומשהשיגם - מיהר להעבירם לדוברינין. אמונתו, שעל אף הכל הסובייטים הם הצינור אל סאדאט, לא נתערערה גם לאחר שדוברינין גילה לו כי הסובייטים כלל לא סיפרו לסאדאט על השיחות בין שתי המעצמות בנושא המזרח התיכון.⁴⁸ הדיווחים הראשונים על השיחות הועברו למצרים רק כשישה שבועות אחרי הפיסגה, ביולי 1972.⁴⁹ אותה עת כבר היה רעיון "הסכם התעלה", ויחד עמו נוהל "שיחות הקירבה", מת וקבור מזמן.

אין בטחון כי פעילות אמריקנית מהירה בינואר 1971 היתה עשויה להצליח, אך יש רגליים לתמיהה על הנימוקים שמנעו פעילות זאת.

ב-25 ביוני 1973 אמר ק'סינג'ר:

"המזרח התיכון הוא אחד האזורים הסובכים ביותר, והוא אזור שבקשר אליו יש לנהוג הפרדה בין שתי בעיות: המתוחות המקומית, דהיינו זו שבין מדינות ערב לישראל, שיש להפרידה ממה שמכונה היריבות של המעצמות הגדולות באזור זה...⁵⁰"

נראה כי שנה בלבד לפני שנאמרו הדברים הללו, עוד היה ק'סינג'ר סבור שהפרדה כזו איננה אפשרית, וכי היריבות עם הסובייטים במצרים היא גזירה שעמה תיאלץ וואשינגטון להשלים עוד זמן רב. סילוק המומחים הסובייטים ממצרים על-ידי סאדאט, ב-18 ביולי 1972, צריך היה להספיק כדי לשכנע את ק'סינג'ר שסאדאט ראה את עצמו משועבד לסובייטים הרבה פחות משמקובל היה לחשוב. אך ק'סינג'ר טרם השתכנע.

כמה שאלות שאין עליהן תשובה ברורה אינן מאפשרות לקבוע כיום בוודאות אם היה סיכוי של ממש להשיג את ההסדר לפתיחת

רוג'רס מ-1969. הבית הלבן לא אישר מתן הבטחה זו.
2. קיסינג'ר היה משוכנע שהאינטרס האמריקני מחייב המשך הסטאטוס קוו עד שמוסקבה תמתן את עמדותיה ואת עמדות מצרים או עד שגורם ערבי מתון אחר יגלה ענין רציני במו"מ. הוא היה בטוח כי אין אפשרות להשיג הסדר לפתיחת התעלה משום שמצרים תובעת מישראל, כחלק מן ההסכם, ההתחייבות לנסיגה מלאה, ואילו ישראל תמאן לתתה. לא ברור מניין שאב את בחונו כי זוהי עמדתו הנחרצת של סאדאת.

3. קיסינג'ר נקלע לכלל סתירה. הוא כותב: "גישתי היתה לנצל צעד ראשון [פתיחת התעלה] כדי להתחיל בתהליך של נסיגה ובתהליך של הכרה הדדית, מבלי לבקש התחייבויות [מראש] כאשר ליעדים הסופיים" (עמ' 1282), אך הוא לא התמיד בפעולה בהתאם לעמדה זו, נטשה עד מהרה ופיתח גישה ביקורתית. הוא מדבר באירוניה על "פעלתנותה חסרת התכלית של מחלקת המדינה" בענין זה, וטוען שהיא, וכן חוסר הדמיון של הדיפלומטיה הסובייטית, כל אלה גרמו לקפאון שהוא חייב אותו. גישה זו הדריכה אותו גם במהלך שנת 1972. בספרו מצויות כמה פעמים הערות כמו: "קצב אטי תאם את האיטרטיביה שלנו - לעורר במצרים מירב אי-נחת כלפי הסטאטוס קוו" (עמ' 1293).

הרחבת היריעה בסעיף זה התחייבה בגלל העובדה שרעיון הסדר התעלה היה היחיד מבין הרעיונות אשר הועלו בשנים 1969-1973, שהיה לו לכאורה סיכוי להתמש. אולם לעולם לא נדע, אם היה בכוחו של סאדאת ב-1971 - בעיקר בחצי הראשון של השנה, בטרם התבסס כנשיא מצרים - לעשות את הוויתור הדרוש כדי שהמו"מ ייהפך לרציני. מאידך גיסא, כאשר ממשלת ישראל עשתה את הוויתורים בדצמבר 1971, היה זה בעת שמאמצי האמריקנים לתוך בין ישראל למצרים שבתו. אפשר לומר כי רק תיווך אמריקני יעיל, שהיה כנראה בלתי אפשרי בגלל היריבות בין רוג'רס לקיסינג'ר, יכול היה להבהיר אם ניתן לסכם את המו"מ סיכום חיובי. קושי נוסף נעוץ בעובדה כי לשם הצלחת המו"מ צריך היה סאדאת להגמיש את עמדתיו דווקא בחודשים שבהם עוד היה שרוי במאבק על מעמדו כנשיא מצרים. כאשר

לישראל, היא היתה צריכה להקדים כ-5-6 חודשים את הוויתורים שעשתה בדצמבר. כדי להניעה לכך, צריך היה ממשל ניקסון להקדים את הסדרת אספקת ה"פנטומים" ולשכנע את ישראל כי ארצות-הברית לא תלחץ עוד למימוש תכנית רוג'רס מ-1969.
עם זאת, אין להתעלם מכך, כי אפילו בתאריך מאוחר כינואר 1973, מחלקת המדינה עוד הוסיפה לדון בשאלה כיצד משיגים הסדר בתעלה. מכאן שהאמריקנים לא סברו שאירע משהו שאין להשיבו ב-1971 כאשר להסדר התעלה. מאידך גיסא שיתוק המהלכים האמריקניים יכול להעיד כי מצרים הוסיפה שלא לגלות ענין בהסדר מעין זה גם עתה, כל זמן שמזובר בהסדר נבדל, שכן החשוב בשבילה היה - פתיחת התעלה שהיא בבחינת מבוא להסדר כולל, על-פי תנאיה.⁵²

המגעים בענין הסדר פתיחת התעלה 1971-73

הערות	פירוט	תאריך
	גם דיין מציג שאלה דומה בדצמבר '70 ומקבל תשובה דומה.	25 באוקטובר 1970
	גולדה מאיר שואלת לדעתו של קיסניגר על רעיון פתיחת התעלה. הוא משיב שהרעיון טוב.	14 בינואר 1971
	סאדאט פונה לוואשינגטון בצינור מיוחד ומביע נכונות להסדר.	שבוע שלישי של ינואר 1971
	פנייה שנייה של סאדאט.	4 בפברואר 1971
	איטיות התגובה של ישראל נובעת מהצורך לשמור בצורה מוסמכת מנשיא ארה"ב היש לארה"ב הסתייגויות אסטרטגיות לפתיחת התעלה.	9 בפברואר 1971
	איטיות התגובה של ארה"ב נובעת מהעדפתה, בחודשים ינואר ופברואר 1971, את מהלכי יארינג שאינם מתואמים ואף סותרים את "יוזמת סאדאט".	
	בראיון ל"ניו יורק טיימס" מתנה סאדאט את ההסכם בנוסחה הישראלית עד לקו אל-עריש-ראס מחמד.	22 בפברואר 1971
	ניקסון משיב על שאלת גולדה מאיר. הוא מחייב פתיחת התעלה על אף היתרון האסטרטגי שיוקנה לבריה"מ.	5 במארס 1971

תאריך

הערות

5 במארס 1971	סאדאט שוב פונה לארה"ב ומאזי בה. הוא מגלה לניקסון כי ימשיך לשמור על הפסקת האש המסתיימת כ"ז במארס. ניקסון נותן לרבין טיחה להסדר.	
1 באפריל 1971	קיסניגר דן על הרעיון עם שגריר בריה"מ דוברינין המגלה חוסר עניין.	
19 באפריל 1971	בראיון לסוכנות הידיעות המורח תוכנית מפרט סאדאט את תנאיו בענין ההסדר. מסתבר שהתנאים נוקשים. ישראל מעבירה את הצעותיה לארה"ב (רוג'רס וקיסניגר) עומדים על כך שישראל תציג לפנייה את תביעותיה הטריטוריאליות).	
	אך לאחר כשלוש שנים יארינג עדיין לוחצת ארה"ב בענין ההסדר הכולל ושואלת לעמדותיה הטריטוריאליות של ישראל. לא ברור כיצד זה מתישב עם המאמצים לפתיחת התעלה ומדוע לא הוסט הדגש של הפעילות האמריקנית לעבר הסדר התעלה.	
	ארה"ב אינה מפתחת מאבצי תיווך יעילים (נמנעת ממינוי שליח קבוע וקיום דיונים רצופים עם קהיר וירושלים, אינה דואגת לדיווח מפורט לשני הצדדים).	

הערות	הערות	תאריך
	רוג'רס מבקר במצרים ובישראל. דן בהסדר הכילל, אך לבסוף ממוקדים מאמציו בהסדר התעלה.	7-4 במאי 1971
סיסקו אינו מדווח לרביץ על שיחותיו.	סיסקו אינו מדווח לרביץ על שיחותיו.	8 במאי 1971
	המיוזורים שמכצע סאדאת בקרב תומכי כרייה"מ בצמרת המצרית (קבוצת עלי סכרי") מונעים בעדו מלקיים הבטחתו לסיסקו ולהגיב על הצעות הישראליות.	27 במאי 1971
	סאדאת חותם על הסכם ידידות ושיתוף פעולה עם ברית המועצות. הנציג האמריקני בקהיר, זונלד ברגוס, חורג מן המקובל לגבי צד שלישי העוסק בתיווך, ומנסח בשביל המצרים את תשובתם להצעות שהוגשו.	סוף מאי - ראשית יוני 1971
	פרשת "עמסך ברגוס" מתפרסמת ב"וואשינגטון פוסט". מחלקת המדינה טוענת שברגוס פעל על דעת עצמו.	29 ביוני 1971
	שליח אמריקני בנרג בינוני, מייקל סטרנר, מגיע לקהיר.	16-5 ביולי 1971
	סיסקו בישראל, להמשך לא ברור על מה נשבר	5 ביולי 1971

הערות	תאריך	פירוט
המו"מ נקודות המחלוקת העיקריות היו: משך הפסקת האש; הקשר בין ההסדר הזה להסדר הכולל (הנסיגה המלאה); שאלת המעבר של כוחות מצריים מן התעלה ומזרחה.	16 בספטמבר 1971	הדיונים בענין ההסדר. אין התקדמות.
סאדאת צודק בביקורתו.	29 בספטמבר 1971	בשידור לאומה מוחח סאדאת ביקורת על שיטת התיווך של ארה"ב ומציין כי חלפו 70 יום מאז ביקר סיסקו בישראל מבלי שיימסר לו דיווח.
	אוקטובר 1971	גרומיקו מתנגד להסדר התעלה, אם אינו כרוך בהסדר כולל שיש בו התחייבות ישראלית לנסיגה מלאה. ארה"ב מגבשת הצעה של נוהל להמשך המועצים ("שיחות הקירבה").
למעשה, היה פעיל בענין גם בחצי הראשון של 1971.	אוקטובר 1971	קיסרינגר מגביר את מעורבותו להשגת ההסדר.
	2 בדצמבר 1971	סאדאת טוען שגילה נכונות ל"שיחות קירבה" גם לפני כן, ואף מינה נציג. אין הוא מסתפק בכך שיוטל על סיסקו תפקיד של דוור בלבד.

הערות	פירוט	תאריך
כנראה לומר שהיא דחתה אותה כבר בפברואר, אך הוא כותב במקום אחר (עמ' 1295) שהיא דחתה אותה בינוני.	סאדאט מודיע כי השיחות באמצעות סיסקו הן "סוס מת". עצם רעיון פתיחת התעלה עדיין קיים, אך בתנאי שיארינג, ולא ארה"ב, יעסוק בכך. מצרים מקימה קשר ישיר עם הבית הלבן ומציעה פגישות במישור גבוה ללא תיווך סובייטי. פיסגת ניקסון-ברז'נב במוסקבה.	3 במארס 1972
אין ארה"ב ממהרת לקבל את ההצעה.	סאדאט דוחה פניית מחלקת המדינה בענין "שיחות הקירבה". סאדאט מסלק את המומחים הסובייטיים ממצרים. ארה"ב משתקת את מאמציה בתקופת ארבעת החדשים שלפני הבחירות לנשיאות. סאדאט מודיע לארה"ב באמצעות הצינור הסודי שהוא מחכה להצעות שלה במקדמה לקיום פגישה בדרג בכיר. במיוחד מעונינת מצרים בהסדר התעלה.	5 באפריל 1972
	גבוה ללא תיווך סובייטי. פיסגת ניקסון-ברז'נב במוסקבה.	29 במאי 1972
	סאדאט דוחה פניית מחלקת המדינה בענין "שיחות הקירבה". סאדאט מסלק את המומחים הסובייטיים ממצרים. ארה"ב משתקת את מאמציה בתקופת ארבעת החדשים שלפני הבחירות לנשיאות. סאדאט מודיע לארה"ב באמצעות הצינור הסודי שהוא מחכה להצעות שלה במקדמה לקיום פגישה בדרג בכיר. במיוחד מעונינת מצרים בהסדר התעלה.	18 ביולי 1972
	סאדאט מודיע כי השיחות באמצעות סיסקו הן "סוס מת". עצם רעיון פתיחת התעלה עדיין קיים, אך בתנאי שיארינג, ולא ארה"ב, יעסוק בכך. מצרים מקימה קשר ישיר עם הבית הלבן ומציעה פגישות במישור גבוה ללא תיווך סובייטי. פיסגת ניקסון-ברז'נב במוסקבה.	20 ביולי 1972

הערות	פירוט	תאריך
	בראיון ל"ג'וזוויק" סאדאט עדיין רומז שיש לו ענין בהסדר. לדבריו, אילו הושלם "החלק הראשון" של הנסיגה הישראלית ובעקבות זה היתה מצרים מכשירה את התעלה לשייט, היתה ניצרת אווירה חדשה ונוחה להמשך המר"מ. בשיחות עם ניקסון וקויסיג'ר מוכנה גולדה מאיר לווייתורים חשוכים בענין ההסדר (ישראל תסתפק בתקופת הפסקת-אש מוגבלת ל-18-24 חודשים; הסכמה לקישור בין ההסדר להחלטה 242, כתנאי שארה"ב תאשר שתכנית רוג'רס מ-1969 אינה אופרטיבית עוד; הסכמה לנסיגת צה"ל למערב המערבים (30 ק"מ); הסכמה לנוכחותם של לובשי מדים מצריים בגדה המזרחית של התעלה.) סאדאט מותח ביקורת על שמונה חודשי "משחקי מתבואאים". ישראל מסכימה ל"שיחות הקירבה".	6 בדצמבר 1971
	לא ברור מדוע לא מיהרה ארה"ב להעביר למצרים את העמדות הישראליות החדשות.	10 בדצמבר 1971
	סאדאט צודק.	14 בדצמבר 1971
	קויסיג'ר כותב (עמ' 1290), שמצרים דחתה את ההצעה. הוא מתכוון	2 בפברואר 1972

הערות	פירוט	תאריך
	חאפו אסמאעיל מוסר לנציג ארה"ב כי מצרים זוחה את רעיון הסדר התעלה, אלא אם כן הוא שלב במסגרת "הסדר כולל".	27 בינואר 1973
הפגישה מתקיימת עשרה חודשים אחרי שאדאת הציע אותה במהלך הפגישה. מתברר שרעיון הסדר התעלה - כהסדר נפרד - שבק חיים.	כפגישות קיסינג'ר עם חאפו אסמאעיל מתברר שמצרים מעוניינת בדחיפות בהסדר כולל ("עז ספטמבר 1973"). פתיחת התעלה באה כחשבון רק כאחד השליבים של הנסיגה במסגרת ההסכם הכולל.	26-25 בפברואר 1973

הערות

1. אדאת, שם, עמ' 263.
2. "ניוהויק" מד' 22 בפברואר 1971.
3. למשל, קיסינג'ר א', עמ' 1280, 1281.
4. קיסינג'ר, שם, עמ' 1289.
5. שם, עמ' 1281. ר' גם רבין ב', עמ' 327.
6. רבין, שם, 338.
7. קיסינג'ר, שם, עמ' 1282. כשלב מסוים הבין קיסינג'ר כי, בלי קשר
לעמדת מצרים, יש לברית-המועצות עמדה משלה בענין - והיא שלילית.
שכן ההסכם היה בעיניה פרי הפעילות הדיפלומטית האמריקנית וכל
כולו נחלתה של זו, על חשבון ברית-המועצות.
8. "ניוהויק", 6 במארס 1972.
9. ח"כ גד יעקבי, בסידרה בת 3 מאמרים, ("7 ימים", מוסף "ידיעות
אחרונות", 9.9.77, 16.9.77, 26.4.77), כותב: "יתכן כי אילו היה מושג
127

הערות	פירוט	תאריך
	קיסינג'ר משיב שארה"ב מוכנה לקיים שיחות סודיות.	28 ביולי 1972
	סאדאת רומז שעודנו שוקל תשובתו.	22 באוגוסט 1972
	סאדאת מסכים לשיחות, אך בתוך כמה ימים יבקש בהבהרות.	4 בספטמבר 1972
	תשובת מצרים: גירוש המומחים הסובייטים נבע משיקולים מצריים טהורים: לישראל יש יותר מדי השפעה על מדיניות ארה"ב; מצרים לא שבעה נחת מהמגעים הדיפלומטיים בשנה האחרונה; קיימת עדיין נכונות לפתוח את התעלה. קיסינג'ר מביע נכונות לקיים הפגישה הסודית.	7 בספטמבר 1972
הפגישה נדחת בגלל טרדות קיסינג'ר במר"מ עם וייטנאם.	עוד הילופי אגרות קיסינג'ר-סאדאת. נקבע מועד לפגישה באוקטובר.	18 בספטמבר 1972
זו ראייה משכנעת ביותר לכך שבאמצעות הסדר התעלה יבקש סאדאת להשיג התחייבות ישראלית לנסיגה מלאה.	באוקטובר. רוג'רס לדיין: המצרים תובעים כי ישראל תקיים ותצהיר על הסכמתה לנסיגה כוללת. רוג'רס מבין שאין ישראל יכולה לעשות זאת, אך סאדאת חושש שהסדר התעלה ייהפך להסדר סופי.	14 באוקטובר 1972

- ההסדר, המלחמה לא היתה פורצת".
10. M. Gazit, *Mediation and Mediators*, "The מחבר של המתבר", *Jerusalem Journal of International Relations*, Vol. 5 No. 4, 1981, pp. 100-101.
11. ר' למשל, *שידור לאומה*, 16 בדצמבר 1971, והראיון ל"ניוהויק", 6 בדצמבר 1971.
12. גד יעקבי, שם, במאמר מ-16.9.77. זיין הבהיר בראיון לסלווייה הישראלית ("מוקד" כ-26 בנובמבר 1970), כי אין הוא שולל דילול כוחות על בסיס הדדיות אך הוא מתנגד לנסיגת צה"ל מגדות התעלה כל עוד מתקיימת הפסקת-אש (כלבד).
13. על תשובת קיסניגר לגולדה מאיר ר' רבין שם, עמ' 326: על תשובות לדיון, שם, עמ' 327. ר' קיסניגר, שם, עמ' 1280.
14. רבין, שם, עמ' 327.
15. רבין, שם, עמ' 328.
16. זברי הכנסת, 9 פברואר 1971.
17. רבין, שם, עמ' 339.
18. רבין, שם, עמ' 340-342.
19. ראיון לסימו'ת. אם נותרה בהצהרה זו מידה כלשהי של גמישות היה זה משום שאזאת לא חור בה על התביעה כי על ישראל להתחייב - בהקשר של נסיגת סעיפי הסכם התעלה - לנסיגת המלחה. הוא רמז אולי בכך שהוא נכון להסתפק בהתחייבות דבר "ביצוע החלטת 242 על כל חלקיה".
20. נקודה אחרת מעניינת בראיון זה היא שמתגלה שאזאת ידע יפה מן השאיפות של ישראל לגבי שרם א-שיח' הוא לא היה זקוק איפוא כלל להודעות פורמליות באמצעות יארינג כדי ללמוד עליתן וכדי לחתום-תביעות רוג'רס וקיסניגר שישראל תגדיר את עמדותיה נשארות תמוהות.
21. ר' למשל, נאום ראש הממשלה בכנסת מ-9 ביוני 1971. Bernard Reich, *Quest for Peace*, Transaction Books, New Brunswick, N.J. 1977, p. 163.
22. רבין, שם, עמ' 348.
23. 9 ביוני 1971.
24. רבין, שם, עמ' 352. יש לציין כי גם רבין צידד בנסיגת העמוקה יותר (עמ' 346).
25. שם, עמ' 371.
26. שם, עמ' 350.
27. בשיחה סאראת-רוג'רס, לפני שנערך הביקור בירושלים, לא היה רוג'רס מוסמך להעביר לסאראת את עמדות ישראל כפי שהעברו לארה"ב

28. שביעיים קדם לכן. גולדה מאיר מציינת זאת בנאומה בכנסת מ-9 ביוני. קיסניגר, ב', עמ' 1284.
29. נאום ראש הממשלה, 9 ביוני 1971.
30. נאום סאראת לאיחוד הסוציאליסטי הערבי, 10 במאי 1971.
31. הגם שקיסניגר (שם, עמ' 1284) נוטה להטיל את האחריות על מחלקת המדינה.
32. בראיון ל"ניוהויק" מ-6 בדצמבר 1971.
33. "ואש-נגמטון פוסט", 29 ביוני 1971.
34. Whetten, *The Canal War*, The M.I.T. Press, Cambridge, Mass. 1974, p. 185.
35. יש להניח כי עמדות אלה כללו הפסקת-אש מוגבלת בזמן, הצבת כוחות מצריים ברצועה שתפנה ע"י ישראל, קישור הדוק בין ההסכם החלקי להסכם הכולל. אין זה סביר כי ברגום הציע - כפי שנאמר בספרו של ווהטן (Whetten) - נסיגת ישראל למחצית סיני.
36. מ-6 בדצמבר 1971.
37. קיסניגר, שם, עמ' 1286.
38. ר' נאום ראש הממשלה בכנסת, 26 באוקטובר 1971.
39. בראיון ל"ניוהויק", מ-6 בדצמבר, הוא גם נקב בשמו: מורד גאלב.
40. 6 במארס 1972.
41. דבר זה זכור למחבר, שטיפל בנושא באותה תקופה, בתוקף תפקידו כסגן מנהל כללי של משרד החוץ הישראלי.
42. קיסניגר, שם, עמ' 1285.
43. רבין, שם, עמ' 367.
44. קיסניגר, שם, עמ' 1289. דומה שמתקלת המדינה היתה פחות אופטימית ומבלי לשאול רשות מהבית הלבן פנתה בחשאי לקהיר בניסיון לשכנעה לבוא ל"שיחות הקירבה" ואף ביקשה את ערב הסעודית לשל את מצרים. מהלכים אלה נודעו לבית הלבן רק כשבוע השלישי של יולי ולאחר מעשה (קיסניגר, שם, עמ' 1295). מסתבר כי גם סיסקו וחבריו לא הבינו כי סאראת טרק את הדלת כבר במארס.
45. "ניוהויק", 6 בדצמבר 1971.
46. שם, שם.
47. היא נתקיימה בסוף מאי 1972.
48. רבין, שם, עמ' 370.
49. סאראת, שם, עמ' 274.
50. Department of State Bulletin, LXIX, 1778, July 23, 1978, pp. 149, 150.
51. "By the end of 1971, the divisions within our government, the State Department's single-minded pursuit of unattainable goals

and the Soviet Union's lack of imagination, had produced the stalemate for which I have striven by design." (p. 1289)

52. קויסיגור ב', עמ' 207. הנסיון של מחלקת המדינה להחיות את הסדר התעלה ב-1973, משמש הוכחה שחלקים חשובים של הדיפלומטיה האמריקנית, לא סברו שמהלכי 1971 סיכלו לחלוטין את הסיכוי להשגת הסדר בתעלה.